

УДК 294.311.23: 821.161.1:09

«ВНУТРІШНЯ МОНГОЛІЯ»: КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ АНАЛІЗ ДИСКУРСІВ БОЙСА ТА ПЕЛЕВІНА

Кириллова Анастасія

Стаття розглядає символи «Внутрішній Монголії» у виставці Й. Бойса 1992 року та романі «Чапаєв та Порожнеча» В. Пелевіна 1996. Вставлено, що даний концепт не є запозиченням, хоча він оказав значний вплив на творчість Пелевіна - саме деконструкції цього терміну він присвячує свій роман.

Ключові слова: Бойс, Пелевін, деконструкція, Внутрішня Монголія.

Дане дослідження є розглядом поняття «Внутрішня Монголія» і його походження. Саме поняття практично не вживається (в тому сенсі про який піде мова) в повсякденному житті людей, тобто його не можна назвати актуальним для пересічної людини, але воно становить величезний інтерес для дослідника з філософії культури. Після виходу роману В. Пелевіна «Чапаєв та пустота» воно стало символом епохи 90х років, і зараз стало своєрідним симулякром, що несе в собі внутрішній стан і цілий набір думок, хоча і не корелюється зі своїм реальним прототипом - географічно сам термін є тільки автономним районом на півночі Китаю. Перш за все дослідників цікавить, який все ж таки зв'язок між самостійним поняттям «Внутрішня Монголія» і Внутрішньою Монголією як просто територією виділеною на карті? Досить великою проблемою є те, що досліджують «Внутрішню Монголію» автори, які не знають, що проекту Пелевіна передував проект Бойса з аналогічною назвою. Тому, як зазначив літератор з псевдонімом Макс Фрай: «два читача культурного роману Віктора Пелевіна "Чапаєв і порожнеча", один з яких знає, що "Внутрішня Монголія" - назва проекту Йозефа Бойса, а інший поняття про це не має, читають два вельми різних тексту»[Фрай, 2003]. Але ідея «Внутрішньої Монголії» як запозичення Пелевіна у Бойса є тільки гіпотезою, яка потребує перевірки.

Мета: проаналізувати походження поняття і в якому контексті вжили його В. Пелевін і Йозеф Бойс; пояснити, в чому прив'язка до держави і чи є вона взагалі. Ідея «Внутрішньої Монголії» як запозичення Пелевіна у Бойса потребує перевірки.

Ступінь розробки теми. За останні роки спостерігається сплеск інтересу до цієї проблеми: виходили статті (переважно російською мовою) та огляди на ютьюб [Мороз О., 2020]. Перед усім це пов'язано з тим, що пройшло вже достатньо багато часу, щоб можна було більш об'єктивно розглянути «виробництво нових змістів» і переобладнання пост-радянської реальності у 90ті. Пелевін був одним з найбільш визначних міфотворців у 90ті, а в той час пострадянські країни ще не відчули емансипацію від російської культури, тому твори Пелевіна мали величезний вплив.

Пелевін дійсно дав багато можливостей для інтерпретації цього терміна, дав визначення максимально незрозуміло: «Внутрішня Монголія називається так не тому, що вона всередині Монголії. Вона всередині того, хто бачить порожнечу, хоча слово «Всередині» тут абсолютно не підходить. І ніяка це насправді не Монголія,

просто так говорять»[Пелевін, 1996].

До творчості Пелевіна зверталися найбільш відомі російськомовні критики: О. Архангельский, Г. Юзефович, К. Мільчин. За останні роки спостерігається також підвищення інтересу до феномена «Чапаєв та пустоти» серед авторів Вірменії та Азербайджану, наприклад можна згадати цікаві дослідження Л. Ф. Гаджизаде[Гаджизаде, 2011] та Степаняна А. С. [Степанян, 2020], та навіть польських дослідників [Chudzińska-Parkosadze, 2016]

Перша символічна інтерпретація поняття «Внутрішня Монголія», яку зробив Йозеф Бойс (німецький художник, один з головних теоретиків постмодернізму), залишає у культурологів багато питань. Він продемонстрував виставку під назвою «Внутрішня Монголія» в Росії в 1992 році. Вона мала досить тісну прив'язку до його життя, про що свідчать деякі знаки в самих інсталяціях Бойса.

Чому «Внутрішня Монголія»? У 1944 році Бойс, який був тоді льотчиком, розбився десь в Криму. За його версією йому допомогли татари: зігрів його жиром, обернувши його повстю і нагодувавши медом, врятували йому життя. На це він досить часто посилається у своїх інсталяціях. Він їм вдячний. Але сам Бойс малоімовірно бував в Монголії. Якщо нещасний випадок дійсно стався в Криму (де знаходилися люди, які його врятували), чому Монголія? Можливо прокинувшись після події, маючи певний образ того, як виглядають монголи - подумав що він знаходиться там. Чи достовірні його припущення чи ні, йому було байдуже. Десь всередині йому було добре. Звідти прийшла йому допомога, ймовірно саме звідти її варто чекати. І це одна з небагатьох тонкощів, яку можна відстежити в тому, що надає нам художник в своєму міфічному світі. Її можна спробувати зіставити з тим, що писав Віктор Пелевін. «Внутрішня Монголія - якраз і є місце, звідки приходить допомога». [Пелевін, 1996]

Рис. 1 Каталог виставки Бойса

Картини «Внутрішньої Монголії» були намальовані жиром, папір часто був зім'ятим. Для мешканців СРСР, які тільки що виходили з соц. Реалізму, експерименти Бойса здавалися чимось дуже дивним. Мистецтвознавець О. Курбановський так і називає картини Бойса: «Забруднений жиром зім'ятий

папір»[Курбановський, 1996]. Але у той самий час Л. Адашевська зазначає: «Йозеф Бойс став для нас не просто одним з найвпливовіших художників ХХ століття, а незаперечним авторитетом, навколо голови якого, нехай і в іронічному ключі (перш за все по відношенню до самих себе), ми готові були подумки намалювати німб. Так в 1990-е, період особливого загострення пристрастей по Бойсу, в артистичному середовищі були вельми популярні фрази типу «Бойсу - бойсове», «На Бойса сподівайся, а сам не зівай», «Бійся Бойса», «Заради Бойса», «Бойс не видасть - свиня не з'їсть», «У Бойса за пазухою», «Бойс НЕ фраер», «Не нагадуй Бойса всує», «Бойс з тобою»[Адашевська, 2012].

Рис 2. Каталог Бойса

Це дозволяє вважати, що Пелевін точно знав про виставку Бойса. Але цього мало, щоб стверджувати, що автор роману запозичує «Внутрішню Монголією» від Йозефа Бойса.

Пелевін написав книгу, коли Бойс був фантастично популярним у колах «пострадянської богемі», до якої він поступово входить і навіть стає одним з лідерів.

Ми можемо говорити про термінологічне запозичення, але стосовно змісту Пелевін пропонує інше наповнення терміну. У нього власна Монголія, що відрізняється від тієї, яку створив Бойс, і ключовими словами у всіх визначеннях є «ніде» та «порожнеча»: «... куди потрапляє людина, якій вдалося зійти на трон, що знаходиться ніде. Ми називаємо це місце «Внутрішню Монголією».

- Хто це «ми»?

- Вважайте, що мова йде про Чапаєва і про мене, - сказав барон з посмішкою. - Хоча я сподіваюся, що в це «ми» з часом можна буде включити і вас.

- А де воно, це місце?

- У тому-то й справа, що ніде. Не можна сказати, що воно десь розташоване в географічному сенсі. Внутрішня Монголія називається так не тому, що вона всередині Монголії. Вона всередині того, хто бачить порожнечу». [Пелевін, 1996]

Ось що пише Віктор Пелевін, вживаючи термін. Складно зрозуміти, до чого намагається відіслати нас автор. «Явно до чогось духовного», - подумав кожен.

Може все-таки ні до чого а куди? І тут же пише: «Повірте мені на слово хоча б в одному - дуже варто прагнути туди все життя. І не буває в житті нічого кращого, ніж опинитися там»[Пелевін, 1996]

Можливо туди варто прагнути і чогось чекати, направляти туди свої сили і думки і швидше за все там ми знайдемо відповіді на будь-які питання. «Внутрішня Монголія - якраз і є місце, звідки приходить допомога.» [Пелевін, 1996]

За псевдо-географічною назвою у Пелевіна ми спостерігаємо створення іншого, симулятивного та водночас сакрального простору альтернативної географії. Сакральна географія, яка подвоює світи, або наділяє місця іншим змістом цікавила дослідників ще за часів Платона, що розповідав про існування іншого світу - світу ідей, та наголошував на існування Атлантиди. За визначенням О. Лавренової, сакральна або релігійно-міфологічна географія «виникає в результаті трансформації навколишнього середовища в знакову систему. Цими знаками стають географічні об'єкти або елементи культурного ландшафту, а в функції десигната виступають архетипи, духовні поняття, категорії і відповідні символи.» [Лавренова, 2003].

Ситуацію двох Внутрішніх Монголій можна порівняти з ситуацією двох Венер Милоських, коли Сальвадор Далі робить начебто копію відомої статуї, але вкладає в неї зовсім інший зміст.

Рис. 3 Венера Сальвадора Далі

Як і запозичення терміну Пелевіним, зовні антична скульптура та тівр Далі дуже схожий, але концепти у них принципово різні. Пелевін робить «реконструкцію» образу Бойса, таку популярну за часів постмодернізму.

Важлива деталь роману, що коли мова йде про Внутрішню Монголію, завжди у контексті виникає образ порожнечі, до того ж Пустота (укр. - порожнеча) - це прізвище одного з головних героїв, того самого, що задає питання про Внутрішню Монголію і кому її доведеться знайти (особистість поета-комісара). Тобто, як зазначає Закуренко: «прізвище стає поняттям; звідси: прізвище є позначення загального (по Ж. Дерріда, ім'я історичного діяча може «виступати

метонімії» логоцентрическую понять), звідси: загальне (в нашому випадку - Пустота) є позначення особи, тобто особистість є порожнеча, тобто «Особистість не є особистість. Це і називають особистістю» [Закурєнко, 2005].

Символ порожнечі є центральним у романі, на що Пелевіна надихнув дзен-буддизм. Роман «Чапаєв і Пустота» прийнято вважати «першим серйозним дзен-буддистським романом в російській літературі» [Опис книги на <https://www.ozon.ru/>].

Польська дослідниця Чудзинська - Паркосадзе вказує, що інтерпретація буддизма Пелевіним була неодноразово піддана критиці: «Однак літературознавці висловлюються про пелевінський концепт дуже несприятливо, називаючи їх: "ню-ейджевими ідеями", "умовно східною мудрістю", "популярної езотерікою" ("поп-езотерікою"), "важкуватою містикою", "містичної безвідповідальністю" або ж "зразком радянського богопошуку" [Чудзинська - Паркосадзе, 2016]. А російський дослідник Данила Ланин висловлює гіпотезу, що псевдо-буддистська інтерпретація «ніщо» у Пелевіна насправді набагато ближче до Хайдеггерівського «поглядання у ніщо», чим до Будди. Тобто Внутрішня Монголія - це не містично місце у всесвіті - це стан «внутрішньої свободи», що «завершується зараз нігілізмом і шизофренією з тієї причини, що нічим іншим вона завершитися не могла, так як закінчилися думки і почуття. Ми не «Гайдеггерівські греки, щоб прямо подивитися йому (Ніщо) в обличчя», а нові взяті ніде так як реальність недоступна, тому що там - Ніщо» [Ланін, 2015]. Внутрішня Монголія не може бути місцем на мапі, тому що не має мапи. Тобто не має реальних відповідників того, на що вказують символи мапи.

У передмові до роману Пелевін говорить про те, що метою його роботи була «фіксація механічних циклів свідомості з метою остаточного вилікування від так званого внутрішнього життя». У чому має виражатися «лікування» якщо Пелевін (як і його герой) розуміє, але не визнає існування дійсності?

«- Он бачиш, «Мерседес-600» стоїть?

- Бачу, - сказав Сердюк.

- Теж, скажеш, ілюзія?

- Цілком імовірно. <...>

- Так ти подумай - цей бандит, може бути, десять чоловік вбив, щоб таку машину собі купити. Так що ж, ці десять чоловік даремно життя свої віддали, якщо це ілюзія? <...> Це при радянській владі ми жили серед ілюзій. А зараз світ став реальний і пізнаваний. Зрозумів?» [Пелевін, 1996].

Це називається нігілізмом, коли в реальності - тільки Ніщо, а Ніщо не існує, але жити внутрішнім життям теж не можна, там теж Ніщо, а значить, і нас немає. Автор називає це однією зі стратегій виживання, але вона перестає працювати на тому моменті, коли ми усвідомлюємо що реальність все одно не зникне і ховатися нам ніде тому що там, де раніше був «внутрішній світ», тепер внутрішня Монголія.

Спіраючись на міркування Данила Ланина, ми відразу бачимо в чому відмінність між Внутрішньою Монголією Пелевіна і Бойса. Для письменника це порожнеча (або «Ніщо»), адже не дарма він писав, що вона (Внутрішня Монголія) «... в середині того, хто бачить порожнечу». Йозеф Бойс не вкладав ідею «порожнечі» в суть свого проекту, а навпаки, представив його як порятунок і зцілення намагаючись стерти межі між життям і мистецтвом, представив місцем, куди дійсно потрібно прагнути і у кожного на те будуть свої причини.

Тут починає прояснюватися, до чого автор протягом усього роману апелює. Монголія є одним з найбільших центрів буддизму. Якщо трохи розкрити найосновніші принципи дзен-буддизму, то можна простежити як вони перегукуються з тим, що писав В. Пелевін.

«Головна мета дзен полягає в досягненні просвітлення, або саторі» [Фромм, 1995]. «Дзен ставить перед людиною дилему, яку він повинен зуміти вирішити на більш високому рівні мислення, ніж той, яким є логіка». [Фромм, 1995]

Залишити спроби описати що це, де знаходиться це місце на карті, як воно виглядає і що там є - тільки так можна побачити ту порожнечу про яку пише Пелевін, побачити його «Монголію». І точно так само зрозуміти ту Монголію, яку намагався показати нам Бойс. Не піддавати її логічному поясненню, відмовившись від усього цього. Це медитація на шляху до усвідомлення самого себе і всього навколо, і вона є всередині кожної людини як дзен. І тільки коли ми зможемо «скинути» все те, що тягне наші думки вниз, ми досягнемо «Внутрішню Монголію», і це буде проясненням.

«Внутрішня Монголія» — це стан душі до тих пір, поки Ви не згадаєте про автономномний район на півночі Китаю.

Висновки

1. Ми не можемо стверджувати, що відбулося запозичення письменником у художника такого поняття як «Внутрішня Монголія», яке це не є прямим запозиченням.

2. Ми допускаємо, що Віктор Пелевін знав про виставку Бойса, і (можливо) в деякій мірі захоплювався його життям і творчістю. В історичному контексті, саме Бойс дав життя цьому поняттю, коли визначив, а якщо точніше, продемонстрував в своїх інсталяціях, що воно означає. Однак, художник висловив лише своє, як ми вже з'ясували, «тепле» ставлення до цього поняття назвавши свою виставку «Внутрішньою Монголією», але сьогодні, проект Бойса - це одна з інтерпретацій поняття, а Пелевін пропонує інше.

3. «Внутрішня Монголія» є деконструкцією образу Бойса, вона повторює форму, але кардинально змінює зміст.

4. Преап зазначає, що Бойс «створює особисту міфологію і таким чином легітимізує себе як художник, очищаючись від попереднього досвіду (коли радянський винищувач збив його літак над Кримом)» [Преап, 2016]. Саме в цей переломний момент Йозеф приходить до ідеї зцілювати людство з «пензлем» в руці. Він проходить обряд переродження, після якого народжується Бойс-художник. Порятунок і зцілення - стають основними смислами який художник вкладає в назву виставки, і швидше за все, хоче дати глядачеві простір для власних роздумів і пошуків власного сенсу. Бойс говорив: «Кожна людина - художник», «Я художник в тій же мірі, в якій є художником кожна людина, не більше і не менше».

«Внутрішня Монголія» з таким же успіхом стала ключовим поняттям у Пелевіна в романі «Чапаєв і Пустота». Однак автор вкладає в нього інший сенс, таким чином даючи нову інтерпретацію, не цитуючи Бойса. Сам автор охарактеризував свою роботу як «перший твір у світовій літературі, дія якого відбувається в абсолютній порожнечі».

5. Внутрішня Монголія традиційно вважається терміном, на появу якого вплинуло захоплення буддизмом у Пелевіна. Але проведені дослідження показали, що інтерпретація порожнечі, на яку вказує Внутрішня Монголія, також пов'язано з європейською філософською традицією, зокрема з пошуками Ніццо у Хайдеггера. Вона східна і водночас західна, але вона не тотожна і Хайдеггеру, тому що вона не є буттем «тут і зараз». Відчути внутрішню Монголію можна тільки доти, поки не згадуєш її місце на карті - тобто для Пелевіна це стан души «відчування порожнечі всесвіту» до того, як почало працювати критично-логічне мислення.

Список літератури:

21. Адашевская Л. Бойс с тобой. URL. <https://di.mmoma.ru/news?mid=1405&id=426> (Дата звернення 17.12.2020)
22. Гаджизаде Л.Ф. Хаотичное собрание парадоксов в романе Виктора Пелевина «Чапаев и Пустота». URL. <https://cyberleninka.ru/article/> (Дата звернення 17.12.2020)
23. Закуренко А. Структура и истоки романа В. Пелевина «Чапаев и Пустота», или роман как модель постмодернистского текста URL. : <http://www.topos.ru/article/4032> (Дата звернення 17.12.2020)
24. Курбановский О. Выставки. URL. <http://moscowartmagazine.com/issue/54/article/1098> (Дата звернення 17.12.2020)
25. Лавренова О.А. Культурный ландшафт: от Земли к Космосу. /Биосфера. Электронный научный журнал. 2003, № 2. URL. <http://old.ihst.ru/~biosphere/03-2/Lavren.htm> (Дата звернення 17.12.2020)
26. Ланин Д. Віктор Пелевін і порожнеча російського самосвідомості URL. <http://pelevin.nov.ru/stati/o-pchp/1.html> (Дата звернення 17.12.2020)
27. Мороз О. Пешком во Внутреннюю Монголию: читая Пелевина. URL. <https://www.youtube.com/watch?v=r9ixB76wwbQ> (Дата звернення 17.12.2020)
28. Пелевін, В. Чапаев і пустота URL. http://books.rusf.ru/unzip/xussr_mr/pelevv03.htm?29/41 (Дата звернення 17.12.2020)
29. Преап С. Зцілення світу по Йозефу Бойсу: Ідеї останнього утопіста ХХ століття. URL. https://birdinflight.com/ru/pochemu_eto_shedevr/20161110-shedevr-jozef-bojs.html (Дата звернення 17.12.2020)
30. Степанян А.С. Понятие «Внутренняя Монголия» и образ барона Унгерн фон Штернберга в романе В. Пелевина «Чапаев и пустота» URL. <https://elibrary.ru/item.asp?id=43860542> (Дата звернення 17.12.2020)
31. Фромм Е. Дзен-буддизм і психоаналіз URL. <https://psy.wikireading.ru/35758> (Дата звернення 17.12.2020)
32. Фрай М. Арт-Азбука, 2003 URL. <http://azbuka.gif.ru/> (Дата звернення 17.12.2020)
33. Chudzińska-Parkosadze A. Between history and philosophy. The poetics of the novel *buddha's little finger* By Victor Pelevin. *STUDIA ROSSICA POSNANIENSIA*, vol. XLI: 2016, pp. 15–28. ISSN 0081-6884. Adam Mickiewicz University Press, Poznań

Kyryllova Anastasia

"INNER MONGOLIA": CONCEPTUAL ANALYSIS OF BOYS AND PELEVIN DISCOURSES

In the historical context, Boyce gave life to concept of «Inner Mongolia». But their concepts are different. Boyce expressed a "warm" attitude to this concept - with memories about rescue and facilitation in his life. Pelevin offered in «Buddha little finger» s a deconstruction of Boyce's image «Inner Mongolia», it repeats the form, but radically changes the meaning. The author himself described his work as "the first work in world literature, the action of which takes place in absolute

emptiness." Inner Mongolia has traditionally been considered a term influenced by Pelevin's fascination with Buddhism. But research has shown that the interpretation of emptiness pointed to by Inner Mongolia is also linked to the European philosophical tradition, including Heidegger's search for Nothing. It is eastern and western at the same time, but it is not identical with Heidegger, because it is not a "here and now" being. You can feel the Inner Mongolia only until you remember its place on the map - that is, for Pelevin it is a state of mind "feeling the emptiness of the universe" before the critical-logical thinking began to work.

Key words: Boise, Pelevin, deconstruction, Inner Mongolia.

References

1. Adashevskaya L.2012. «Boyce with you». *Dialogs of art*. <https://di.mmoma.ru/news?mid=1405&id=426>
2. Hajizade L. 2011 *A chaotic collection of paradoxes in Viktor Pelevin's novel Chapaev and the Void*. <https://cyberleninka.ru/article/n/haotichnoe-sobranie-paradoksov-v-romane-viktora-pelevina-chapaev-i-pustota>
3. Zakurenko A. *The structure and origins of V. Pelevin's novel "Chapaev and Emptiness", or the novel as a model of postmodern text*: <http://www.topos.ru/article/4032> (Accessed 17.12.2020)
4. Kurbanovsky O. *Exhibitions*. 1996. URL. <http://moscowartmagazine.com/issue/54/article/1098>
5. Lavrenova O. 2003. «Cultural landscape: from Earth to space». *Biosphere. Electronic scientific journal*. № 2. URL. <http://old.ihst.ru/~biosphere/03-2/Lavren.htm>
6. Lanin D. *Victor Pelevin and the emptiness of n self-consciousness* URL. <http://pelevin.nov.ru/stati/o-pchp/1.html>
7. Moroz O. 2020. *On foot to Inner Mongolia: reading Pelevin*. <https://www.youtube.com/watch?v=r9ixB76wwbQ>
8. Pelevin, V. 1996. *Chapayev and the emptiness* http://books.rusf.ru/unzip/xussr_mr/pelevv03.htm?29/41
9. Preap S. *Healing the world by Joseph Boyce: Ideas of the last utopian of the twentieth century*. https://birdinflight.com/ru/pochemu_eto_shedevr/20161110-shedevr-jozef-bojs.html
10. Stepanyan A *The concept of "Inner Mongolia" and the image of Baron Ungern von Sternberg in V. Pelevin's novel "Chapaev and Emptiness"* <https://elibrary.ru/item.asp?Id=43860542>
11. Fromm E. *Zen Buddhism and psychoanalysis*. <https://psy.wikireading.ru/35758>
12. Frei M. 2003 *Art Alphabet*, <http://azbuka.gif.ru>
13. Chudzińska-Parkosadze A. «Between history and philosophy. The poetics of the novel buddha's little finger By Victor Pelevin». *STUDIA ROSSICA POSNANIENSIA*, vol. XLI: 2016, pp. 15–28. ISSN 0081-6884. Adam Mickiewicz University Press, Poznań

Стаття надійшла до редакції 21.11.2020